

DESPRE HUMUSUL LITERATURII

Latinul ne-a lăsat o vorbă: **in media res**. Într-o parafrază românească sintagma poate avea și înțelesul de concluzie. Prin urmare îmi încep și eu cronica cu o concluzie la care am ajuns la finalul **lecturii** cărții Biancăi Burța-Cernat, **Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proza feminină interbelică**, CR, 2011. În ultimii ani pur și simplu am fost asediați de un desant de doctoranzi. Mai toți și-au metamorfozat tezele în cărți. Din păcate, multe din ele (oare și tezele?) de condiție medie. Apropo de feminism! Multe sunt semnate de doamne și domnișoare. Di rîndul acestor lucrări, de departe, se detașează ideati și “tehnic” cartea tinerei Bianca Burța-Cernat. În cele ce urmează voi puncta cîteva aspecte ale studiului pe care se întemeiază afirmația făcută.

La o carte de istorie și critică literară ca aceasta nu poate porni decît de la consultarea cuprinsului deoarece el ne dă o primă imagine a problematicii și a organizării. Materia ce face obiectul studiului gravitează în jurul a 3-4 mari probleme. După un prim capitol teoretic despre “proza feminină” caz particular al *marginalității* literare, urmează o parte structurată în două capitole: unul despre “proza doamnelor de altădată”, celălalt, despre proza feminină promovată de “Viața românească” și de cenaclu “Sburătorul”. Centrul de greutate al cărții este partea a patra, “biografia unor eșecuri exemplare”: Ticu Archip, Sanda Movilă, Heriette Yvonne Stahl, Lucia Demetrius, Anișoara Odeanu, Cella Serghi, Ioana Postelnicu, Sorana Gurian. Trecerea de la partea a doua la partea a patra se face printr-un capitol, în mod logic, consacrat Hortensei Papadat-Bengescu. Și așa cum îi stă bine unui studiu de ținută academică cartea se încheie cu un capitol de concluzii (*Ieșirea din ghetou*) și cu un “corpus de texte”, o listă a cărților scriitoarelor interbelice.

În cele zece pagini “teoretice”, dense, autoarea aduce în dezbatere, propunînd răspunsuri personale, cîteva probleme, după cum urmează: definirea cuvintelor și a conceptelor : *marginalitate*, *marginalizare*, *literatură feminină*, și utilizarea lor semantică de către critica și istoria literară. Cartea fiind în parte și una de istorie a ideilor, dar și de sociologie, autoarea nu uită să amintească încărcătura ideologică a acestor termeni și concepte. Și. Aceste pagini expun scopul și metoda cercetării, ele fiind un fel de “are critica” și un “pro domo”. Parafrăzarea pe marginea textului putînd fi aproape ridicolă, extrageg cîteva propoziții ilustrative: “O discuție fructuoasă despre «marginali» și/sau «minorii» literaturii române nu ar trebui să vizeze[...] contestarea legitimitatea esteticului ca principiu estetic de valorizare[...]; “Este important să le acordăm atenție și scriitorilor «marginali». Pentru că aceștia nu sunt doar prezențe pitorești, ei contribuie la configurarea unui cadru: fără ei nu există «viață literară» – creează emulație, întreține un climat propice creației, constituie un fundal mobil pe care se profilează individualitățile importante, dar un fundal mobil ce conține întotdeauna un potențial novator”; O “istorie literară [...] în care să fie înglobați și autori de plan secund sau terț nu implică în mod necesar o supraevaluare a acestora”; “În cartea de față propunerile de reevaluare a unor autoare nu se situează sub zodia mul-invocatelor contestări sau bătălii canonice. [...] ar fi vorba, mai precis, de o abordare nediscriminatorie, netendențioasă, care să nu mai izoleze așa-numita «literatură feminină» în expeditiv capitol-ghetou destinate exclusiv autoarelor [urmează exemple de astfel de proceduri], ci să le (re)integreze firesc pe

autoare – în funcție de formula adoptată , de Weltanschauung [...] într-un flux al istoriei (și al vieții literare) la care, de alături, au participat nu separat, ci alături de confrății lor scriitori”. În completarea acestei idei trebuie subliniat că autoarea studiului face, permanent, trimiteri, comparații, paralele între “scriitoare” și “scriitori” de pe același palier valoric. În acest demers autoarea nu face greșea de a suprasolicita una sau alta din “tabere” cum se întâmplă de ceva vreme cu scriitori ca Suluțiu, Bonciu, fîntîneru, Blecher, Holban, Sebastian. Or, excesul de suprasolicitare duce la confuzie valorică. În astfel de cazuri, cel dornic doar de informare, dar fără lectură educată, va ajunge la ideea că scriitori precum cei menționați ar fi, în epocă, niște *mari* scriitori. În partea finală a acestui preambul teoretic certetătoarea caută și cauzele care au sunt responsabile de ‘marginalizarea’ scriitoarelor monografiate (și nu numai a acestora), fenomen numit inspirat “eșecuri exemplare”. Din analiza interogativă se pot desprinde câteva cauze majore: 1. apariția târzie (de abia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – vezi p. 16-21) în literatura noastră a scriitoarelor; 2. dominarea unei mentalități patriarhale puternice la care se adaugă, ca o consecință, sficiunea femeii scriitoare, ca să nu zic, frica; 3. o altă cauză ar fi “structura interioară de personalitate care și departajează gradual “eșecul” fiecăreia din cele opt individualități scriitoricești minimonografiate; 4. în perioada celor cincizeci de ani de comunism fenomenul de marginalizare a continuat cel puțin pe două direcții: scriitoarele care nu s-au dat pe brazdă au fost ignorate prin “indicații de partid”; iar cele care au admis compromisul au fost “valorificate” în lumina realismului socialist; unele ca să se salveze ca scriitor s-au refugiat în scrieri memorialistice. Unele din “adaptate” au căzut total în mediocritate, cum ar fi luci demetrius. În acest context trebuie menționată Ioana Postelnicu care, după o scurtă ezitare, s-a salvat prin cărțile de memorialistică, importante ca document literar, dar mai ales prin romanul istoric, *Ciclul Vlașinilor* (plecarea Vlașinilor, Întoarcerea Vlașinilor, Urmașii Vlașinilor – primele două, romane de excepție ca realizare artistică în ciuda celor cîtorva pagini de “patriotism ceaușist”) Ultima idee de reținut este aceea care pune punct capitolului teoretic de cercetare a mentalităților: “Împlicit, studiul meu își asumă o polemică purtată cu așa-numitul «feminism al diferenței» [o mică aberație ideologică ca și “poloistica corectă”] pentru a aduce în discuție a noțiunii de subiect cultural neutru din punct de vedere sexual și, în consecință, împotriva unei abordări encavizate[...]”.

În capitolul al doilea, mai întîi, se face inventarul prozei “doamnelor de altădată” . Apoi, se trece la prezentarea generală a “desantului feminin interbelic” punîndu-se accent pe aspectul socio-istoric al fenomenului, dar fără să se ignore “o clasificare tematică și o ierarhizare valorică a prozei feminine minore” anterioare (și în parte contemporane) “desantului feminin interbelic”.

Anumite probleme generale din primul capitol sunt reluate și puse în context în capitolul trei în care autoarea ne propune o paralelă între “Viața românească” și “Sburătorul”(cenaclul) în scopul de a circumscrie atitudinea celor două grupări literare în problema “scrisului Feminin” și, implicit, de a invita pe cititor să-și formeze o părere despre contribuția fiecăreia din grupări la dezvoltarea literaturii, în general, și a celei feminine. În particular. Cheia de boltă a capitolului sunt cele două secvențe despre Hortensia Papadat-bengescu de la ‘viața românească’ și, respectiv, de la “Sburătorul”.

Cei cîți de cîți cunoscători ai literaturii noastre știu că în perioada interbelică trei sunt scriitorii care prin operele lor au hotărît soarta prozei (romanului): Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-bengescu. Cum subiectul cărții pe care o analizăm este

proza scriitoarelor era firesc, dar și necesar ca demersul de recitare a acestei proze să fie “prefațată” de un capitol dedicat doamnei romanului românesc. De la început trebui spus că autoarea cărții ocolește căile bătute de exegeza bergsoniană. Principalele aspecte aduse în față sunt: statutul de model al autoarei Ciclului Hallipa asupra “surorilor mai mici”; conceptul “trupul sufletesc”; “ambasadorul narativ”; metafora obsedantă-mitul persona – *păpușa*. Bianca Buța-Cernat fructifică anumite interpretări făcând completări și nuanțări, dar se și delimitează prin respingeri “delicate”. În ansamblu textul critic se axează pe o recitare a prozei scurte urmărind să demonstreze că, problematic, dar și ca tehnică artistică, aici se află geneza viitoarei mare romancieră. Tînăra cercetătoare nu mai repetă vechiul clișeu critic conform căruia romanciera s-a născut simplu prin trecerea de la “părintele” Ibrăileanu la mentorul” Iovinescu.

Pentru a nu depăși spațiul acordat unei cronici nu voi aborda analitic cele opt minimonografii despre “eșecurile exemplare”, ci mă voi rezuma la punctarea cîtorva aspecte care dau osatura analizelor. În literatura interbelică, căreia aparțin cele opt prozatoare, sun recurente cîteva teme majore: individul ca personalitate socio-osihologică opusă colectivismului; intimitatea cu adiacentele ei obligatorii: corpolitatea, sănătate/boală, universul intim centriped erosului. Or, autoarea cărții urmărește tocmai depistare lor, sau cu alte cuvinte, **genul proxim**, și identificarea **diferenței specifice** în scrierile prozatoarelor comentate.

Cele opt analize sîd construite pe aceeași schemă: date biografice, debutul, comentarea operelor prin care scriitoarele respective au rămas în literatură. Din biografie sînt reținute numai aspectele de viață intelectuală sau socială care într-un fel sau altul sînt legate de geneza și fundamentarea operei. Criticul nu cade în capcana anecdotei picante, foarte atractivă. Și atunci cînd e vorba de viața persona-intimă autoarea știe ce să selecteze. Permanent opera prozatoarelor este contextualizată în profunzime. În concluzie, chiar dacă analizele urmează aceeași schemă, autoarea știe să devoaleze specificitatea fiecărei scriitoare.

Comentariul critic pune în lumină preocuparea scriitoarelor pentru analiza psihologică modernă (născută ”doctrinar” din Bergson și Freud, iar literar din Proust și Virginia Woolf - dar nu numai), preocuparea pentru *autenticitate*.

Pentru iubitorii de literatură, dar și pentru profesioniști, carte Biancăi Buța-Cernat este utilă ca sursă de informație (autori, biografie, cărți), ca model de acribie și profunzime în actul critic, ca model de citire a unui text literar, ca model de scriere. Pentru acest ultim aspect mai trebuie fărucă o remarcă: autoarea nu scrie **grosso modo**, este foarte atentă, și abilă, la nuanțe, de asemenea evită scrisul eseistic (am în vedere acel scris care prin exces de vorbărie nu spune nimic). În paginile respective, scriitoarele devin adevărate personaje de proză. O altă trăsătură a demersului critic este caracterul polemic “bine temperat”, care vizează atît “patriarhalismul”, cît și foetele și prezentele ideologii feministe false și ipocrite, chia afiliate politic, dar și la adresa bibliografiei critice. Autoarea este cît se poate de obiectivă și mereu la obiect. Organizarea materialului și scriitura sînt bine gîndite și conduse încît autoarea reușește cu adevărat să ofere atît o fotografie de grup, cît și fotografii individuale de bună calitate. Autoarea cărții nu se lasă timorată de monștrii sacri ai criticii literare de ieri sau de azi, ea merge pe drumul ei care i-a devenit proprietate. Scriitura este a unui romancier clasic, așa că nu mă voi mira prea mult dacă la un moment dat bianca burța-cernatse va prezenta cu un roman de atmosferă, de moravuri și caractere!

O cronică numai laudativă nu se poate (la noi?!). De aceea aduc studiului câteva reproșuri. În notele de subsol (care dau sama de bibliografia consultată) în care se fac trimiteri la texte ale criticilor interbelici nu se indică și edițiile posbelice (sunt totuși destule). De ce este un reproș? Pentru că nu toți au posibilitatea accesului la sursa princeps. De asemenea, cred că trebuia ca autoare să viziteze și influența (modelul) lui Liviu Rebreanu și a lui Cezar Petrescu (există și așa ceva) asupra scriitoarelor interbelice. Se putea, totuși, insista în analiza operelor publicate în perioada 1944 - 1948, perioada de instaurare a puterii comuniste, pentru a surprinde mai prgnant alunecările voite și nevoite spre o literatură tezistă, antiburgheză și violată de inestetic.

Însumînd: *Fotografie de grup cu scriitoare uitate...* este una din cărțile anului 2011, cel puțin pentru secțiunea **debuturi**.

Mediaș, octombrie, 2011

Ionel POPA